

Archeologisch vooronderzoek
Tramwerk- en stelplaats Deurne:
August Van de Wielelei/Houtlaan

COLOFON

Opdracht:

Archeologisch vooronderzoek tramwerk- en stelplaats
Deurne: August van de Wielelei / Houtlaan

Opdrachtgever:

Beheersmaatschappij Antwerpen Mobiel nv
Rijnkaai 37
B – 2000 Antwerpen

Opdrachthouder:

SORESMA nv
Britselei 23
2000 Antwerpen

Tel 03/221.55.00
Fax 03/221.55.03
www.soresma.be

kwaliteitslabel
ISO 9001:2000

Identificatienummer:

205011

Datum:

Januari 2010

status / revisie:

definitief

Vrijgave:

Jan Parys

Projectmedewerkers:

Michiel Steenhoudt, Dirk Mervis, Ilse Gierts en Jeroen
Vanden Borre

© Soresma 2010

Zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van Soresma mag geen enkel onderdeel of uittreksel uit deze tekst worden weergegeven of in een elektronische databank worden gevoegd, noch gefotokopieerd of op een andere manier vermenigvuldigd.

Inhoud

Inhoud	1
1 Samenvatting	3
2 Inleiding	4
2.1 Algemeen	4
2.2 Doel van het onderzoek	4
2.3 Opzet van het rapport	4
2.4 Methode	4
3 Aard van de bedreiging	6
4 Bodemkundige, landschappelijke en archeologische gegevens	7
4.1 Bodemkaarten en landschapsvorming	7
4.2 Archeologische gegevens	7
5 Het proefsleuvenonderzoek	8
5.1 Methode	8
5.2 Sporen en vondsten	8
6 Waardering	11
7 Aanbeveling	12
8 Bijlage	13

Prospectie

Vergunningsnummer: 205011

Aanvrager: STEENHOUDT Michiel

Naam site: Deurne: August van de Wielelei/Houtlaan

1 **Samenvatting**

In opdracht van de Beheersmaatschappij Antwerpen Mobiel heeft Soresma een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd voorafgaand aan de aanleg van de nieuwe tramwerk- en stelplaats, gelegen tussen de Houtlaan en de August Van de Wielelei te Antwerpen, Deurne. De oppervlakte van dit terrein bedraagt ca. 8500 m², waarvan minstens 12% (1020 m²) diende archeologisch onderzocht te worden door middel van proefsleuven.

De aanleg van een nieuwe werk- en stelplaats voor trams brengt bodemingrepen met zich mee. Soresma is nagegaan wat de impact is van de geplande werken op eventueel aanwezige archeologische waarden. Ook heeft Soresma door middel van een proefsleuvenonderzoek de archeologische waarden proberen duiden en waarderen.

Verschillende onderzoeken in het verleden toonden aan dat er zich in de onmiddellijke omgeving van de toekomstige tramwerk- en stelplaats een hoog aantal archeologische vindplaatsen bevinden. Gelet op de aanwezigheid van onder meer de resten van een fort uit de Brialmontgordel binnen het projectgebied, adviseerde de dienst stadsontwikkeling/archeologie om voorafgaand aan de werken een archeologische prospectie te laten uitvoeren.

Het proefsleuvenonderzoek toonde aan dat een zone ten westen van het fort mogelijks sporen bevat uit Romeinse Tijd en/of IJzertijd.

Binnen de voormalige fort-zone kon het beperkte proefsleuvenonderzoek geen uitsluitsel geven over de aanwezigheid van funderingen, wallen, en andere resten van het fort. Daarvoor werd het proefsleuvenonderzoek teveel gehinderd door de aanwezigheid van kabels, bestrating en gebouwen.

In beide zones adviseert Soresma vervolgonderzoek.

2 *Inleiding*

2.1 *Algemeen*

In opdracht van de Beheersmaatschappij Antwerpen Mobiel heeft Soresma een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd voorafgaand aan de aanleg van een nieuwe werken stelplaats voor trams, gelegen tussen de Houtlaan en August Van de Wielelei te Antwerpen, Deurne.

In het kader van het 'archeologiedecreet' (decreet van het Vlaams Parlement 30 juni 1993, houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, inclusief de latere wijzigingen) en het uitvoeringsbesluit van de Vlaamse Regering van 20 april 1994, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop archeologische waarden zich bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. In het licht van de bestaande wetgeving heeft de opdrachtgever beslist, in samenspraak met Agentschap R-O Vlaanderen, eventuele belangrijke archeologische waarden te onderzoeken voorafgaand aan de aanleg van de tramstelplaats. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden.

Het plangebied beslaat een zone tussen de Houtlaan en de August van de Wielelei te Antwerpen, Deurne. De oppervlakte bedraagt ca. 8.500m², waarvan minstens 12% (1.020 m²) diende archeologisch onderzocht te worden door middel van proefsleuven.

Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd van 19 oktober 2009 tot en met 21 oktober 2009 door Michiel Steenhoudt, Dirk Mervis en Ilse Gierts. Guido Cuyt (AVRA), Bart Jacobs (provincie Antwerpen) en Rica Annaert (VIOE) stonden in voor de begeleiding en advisering. Contactpersoon bij de opdrachtgever, BAM nv, is Dhr. Frank De Schutter.

2.2 *Doel van het onderzoek*

Het onderzoek wil nagaan of in het plangebied waardevolle archeologische resten bewaard zijn. Ook dient een degelijk en onderbouwd advies te worden gegeven voor eventueel archeologisch vervolgonderzoek. Daartoe worden enerzijds de impact van de geplande werken onderzocht en worden anderzijds eventuele archeologische waarden gesitueerd en gewaardeerd.

2.3 *Opzet van het rapport*

Na de samenvatting en dit inleidend hoofdstuk wordt de bedreiging geschetst. Vervolgens wordt stilgestaan bij de bekende archeologische en bodemkundige gegevens uit het plangebied en omgeving. Daarna worden de resultaten van het veldwerk voorgesteld. Uiteindelijk volgt een synthese en een advies voor eventueel vervolgonderzoek.

2.4 *Methode*

Soresma heeft in eerste fase getracht zoveel mogelijk relevante informatie te verwerven over het plangebied en de toekomstige ingrepen. Daarbij is onder andere gebruik gemaakt van de CAI (Centrale Archeologische Inventaris), de bodemkaart, de bodemgebruikskaart en de

bouwplannen. Op basis van deze informatie is een archeologische verwachting opgesteld. Er is ook contact opgenomen met enkele mensen die de archeologische waarde van de regio goed kennen (Cuido Cuyt, Avra; Bart Jacobs, provincie Antwerpen; Rica Annaert, VIOE; Karen Minsaer, Stad Antwerpen).

3 *Aard van de bedreiging*

In het kader van de realisatie van het Masterplan Antwerpen, zal BAM nv ondermeer een nieuwe werk- en stelplaats voor trams te Deurne aanleggen en voorziet ze in de aanleg van een tramlijn tussen Deurne en Wijnegem, met keerlus te Wijnegem.

De nieuwe tramwerk- en stelplaats te Deurne zal worden aangelegd op de percelen 01 392w, 02 392v, 03 394b (afdeling 30, sectie A) en 03 10r (afdeling 30, sectie B). Met name in het westen van het plangebied worden diepe funderingen voorzien.

De totale ingreep heeft een duidelijk nefaste invloed op eventuele archeologische waarden. Indien er archeologische waarden aanwezig zijn, worden zij geheel of gedeeltelijk vernietigd.

4 Bodemkundige, landschappelijke en archeologische gegevens

4.1 Bodemkaarten en landschapsvorming

Op de bodemkaart is het plangebied ingekleurd als droge, lemige zandbodem met dikke antropogene humus A horizont.

Het plangebied staat op de bodemgebruiksk kaart deels als akkerbouw (westen) en als bebouwing ingekleurd.

4.2 Archeologische gegevens

Op de CAI (Centrale Archeologische Inventaris van het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed) krijgen we een beeld van gekende archeologische waarden in de onmiddellijke omgeving van het plangebied.

Verschillende onderzoeken in het verleden toonden aan dat in de onmiddellijke omgeving van de toekomstige werk- en stelplaats een hoog aantal archeologische vindplaatsen aanwezig zijn. Binnen het projectgebied zelf bevinden zich de resten van een 19de eeuwse fort uit de Brialmontgordel.

Onmiddellijk ten zuiden van het terrein bevinden zich CAI nummers 366009 (vondst van lithisch materiaal, silex) en 366010 (vondst van lithisch materiaal, silex). Ten oosten bevinden zich het oude fortlichaam en een onduidelijke vondst van een silexbijl (CAI nummer 105385). Ten noorden ligt Cai locatie 105388 (lithische vondsten) en locatie 100553 (vondst van kuilen met verbrand aardewerk, Romeins aardewerk, paalsporen van spiekers).

Deze vondsten uit de onmiddellijke omgeving geven aan de verwachting op het aantreffen van relevante archeologische vondsten in het gebied groot is.

5 *Het proefsleuvenonderzoek*

5.1 *Methode*

Er werden vijf sleuven aangelegd over het hele terrein. De ligging van de sleuven was gebaseerd op een plan dat opgemaakt werd in samenspraak met R-O-Vlaanderen en de dienst stadsontwikkeling/archeologie van de stad Antwerpen. Bij de aanleg van de sleuven is rekening gehouden met een ruimtelijke spreiding en met de toekomstige bodemingrepen. De plaatsing van de sleuven werd beperkt door de ligging van gasinstallaties, in bezit van de nv NMP, onder toezicht van de nv Belgian Pipe Control. Ook andere leidingen, bestaande bestrating en te slopen gebouwen hinderden het onderzoek.

Alles samen werd ongeveer 250 m² aan proefsleuven aangelegd.

De bouwvoor over het volledige terrein bedroeg tussen de 20 en 40 cm. Onder de bouwvoor zat een begraven antropogene laag. Hieronder werd een archeologisch leesbaar vlak aangelegd. In het oosten van het terrein (voormalige fort) is geen natuurlijke laag aangetroffen. De aanleg gebeurde door middel van een graafmachine. Minimaal twee archeologen begeleidden de aanleg.

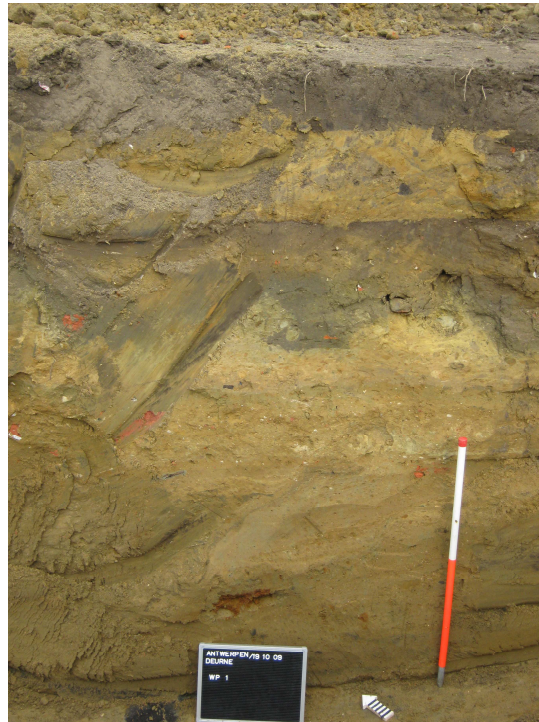
Het proefsleuvenonderzoek had een prospectief karakter. Bedoeling was na te gaan in hoeverre de bodemopbouw in het plangebied gunstig was voor een verdere archeologische opgraving en of in het plangebied archeologische waarden aanwezig zijn. Deze resten dienden gewaardeerd te worden.

5.2 *Sporen en vondsten*

Tijdens het proefsleuvenonderzoek werd de zone onderzocht in vijf sleuven (Bijlage 1). Enkele onder hen bevatten sporen. Deze sporen worden besproken, evenals enkele proefsleuven die verstoord waren door 20^e eeuwse menselijke activiteit (meer bepaald het dumpen van puin).

Werkput 1 werd ernstig verstoord door 20^e eeuwse menselijke activiteit. Er werden puinlagen aangetroffen tot op een diepte van 2,39m (Afbeelding1).

De werkput zou een insnijding kunnen zijn van de westelijke grachten rondom Fort I. Het fort is gebouwd in 1859. Bij afbraak in 1959 zou de gracht dan opgevuld zijn met het puin.

1. Proefsleuf 1: Puinlagen in profiel

Werkput 2 bevatte 9 sporen. Sporen 2 en 5 waren vermoedelijk kuilen. Het zijn fijnkorrelige, (licht) bruin gevlekte sporen. Na het machinaal couperen van spoor 2 werden in het profiel verspoelingslagen aangetroffen. Er was geen duidelijk afgelijnde overgang tussen de kuil en de natuurlijke bodem (Afbeelding 2). Spoor 2 bevatte een handgevormde scherf (IJzertijd?). De kans bestaat dat dit spoor een waterkuil/waterput is uit IJzertijd of Romeinse Tijd.

2. Proefsleuf 2: Verspoelingslagen in spoor 2

De overige 7 sporen waren paalkuilen met een grijze tot donkergrijze kleur (Bijlage 1). In een aantal werden ook paalkernen aangetroffen. Hierin is geen materiaal gevonden. Op basis van de uiterlijke kenmerken en na overleg met Guido Cuyt en Rica Annaert werden ze als recent geïnterpreteerd. Tussen de sporen zijn enkele grijze vlekjes opgemerkt die op basis van hun kleur mogelijks in de IJzertijd/Romeinse tijd gedateerd kunnen worden. Niet conform de Bijzondere Voorschriften zijn deze sporen niet onderzocht. Volgens Rica Annaert (VIOE) en Guido Cuyt (AVRA), experts in deze regio, geven deze sporen aanleiding tot vervolgonderzoek.

In werkput 3 werden drie sporen opgetekend. Spoor 1 is een greppel of kuil gelijkaardig aan de kuilen in werkput 2. Spoor 2 is een greppel met een heterogene vulling en een fijnkorrelige structuur (Bijlage 1). Hij is donkergrijs gevlekt. Vermoedelijk gaat het om een afwateringsgreppel of perceelsgreppel. Spoor 3 is een lichtgrijze paalkuil die in verband gebracht wordt met de paalkuilen in werkput 2.

In Werkput 4 en 5 werden geen sporen aangetroffen. Werkput 5 bevatte wel één losse vondst in het archeologisch vlak. Het ging hier om een handgevormde scherf (IJzertijd?).

6 **Waardering**

Op basis van de hierboven vermelde gegevens en het proefsleuvenonderzoek is het mogelijk tot een archeologische verwachting te komen voor het hele plangebied. De verwachting beperkt zich tot het plangebied en tot de geplande verstoring.

De CAI-nummers tonen aan dat buiten het plangebied archeologische sporen uit de Steentijd, IJzertijd, de Romeinse periode, Middeleeuwen en Nieuwe Tijden aanwezig zijn.

Een deel van de noordoostelijke helft van het plangebied is ernstig verstoord door puin. Een deel van de bodemopbouw was verstoord door landbouwactiviteiten (ploegen).

Het proefsleuvenonderzoek toonde aan dat er enkele sporen en vondsten aanwezig waren in het plangebied. Een enkele vondst is afkomstig uit een spoor. De sporen zijn voornamelijk natuurlijke en recente sporen waarvan de datering niet duidelijk is.

Samenvattend kan gesteld worden dat tijdens het proefsleuvenonderzoek waardevolle resten zijn aangetroffen ter hoogte van werkputten 2 en 3. Het gaat om mogelijke sporen uit Romeinse tijd of IJzertijd.

Het proefsleuvenonderzoek kon door hindernissen in de vorm van asfalt en bebouwing de zone binnen het fort onvoldoende waarderen.

7 **Aanbeveling**

Op basis van het proefsleuvenonderzoek raadt Soresma aan dat in het plangebied in twee zones archeologisch vervolgonderzoek plaatsvindt.

Ten westen van het fort, ter hoogte van proefsleuven 4 en 5, dient een vlakdekkend onderzoek te gebeuren. Gelet op de onzekerheid met betrekking tot enkele vage sporen die mogelijks in de IJzertijd of de Romeinse tijd te dateren zijn, is het wenselijk dit onderzoek strikt op te volgen. Indien blijkt dat na minder onderzoek nodig is dan verwacht, kunnen kosten bespaard worden.

Binnen in het voormalige fort is het wenselijk het slopen van ondergrondse structuren te laten begeleiden ter hoogte van de brug en het binnenterrein van het fort (tegen Houtlaan aan).

Wij wijzen de opdrachtgever op de wettelijke verplichting archeologische vondsten, ook buiten de advieszones, te melden aan het Agentschap Ruimte en Erfgoed.

8 ***Bijlage***

1. Foto's
2. Vondsten- en sporenlijst

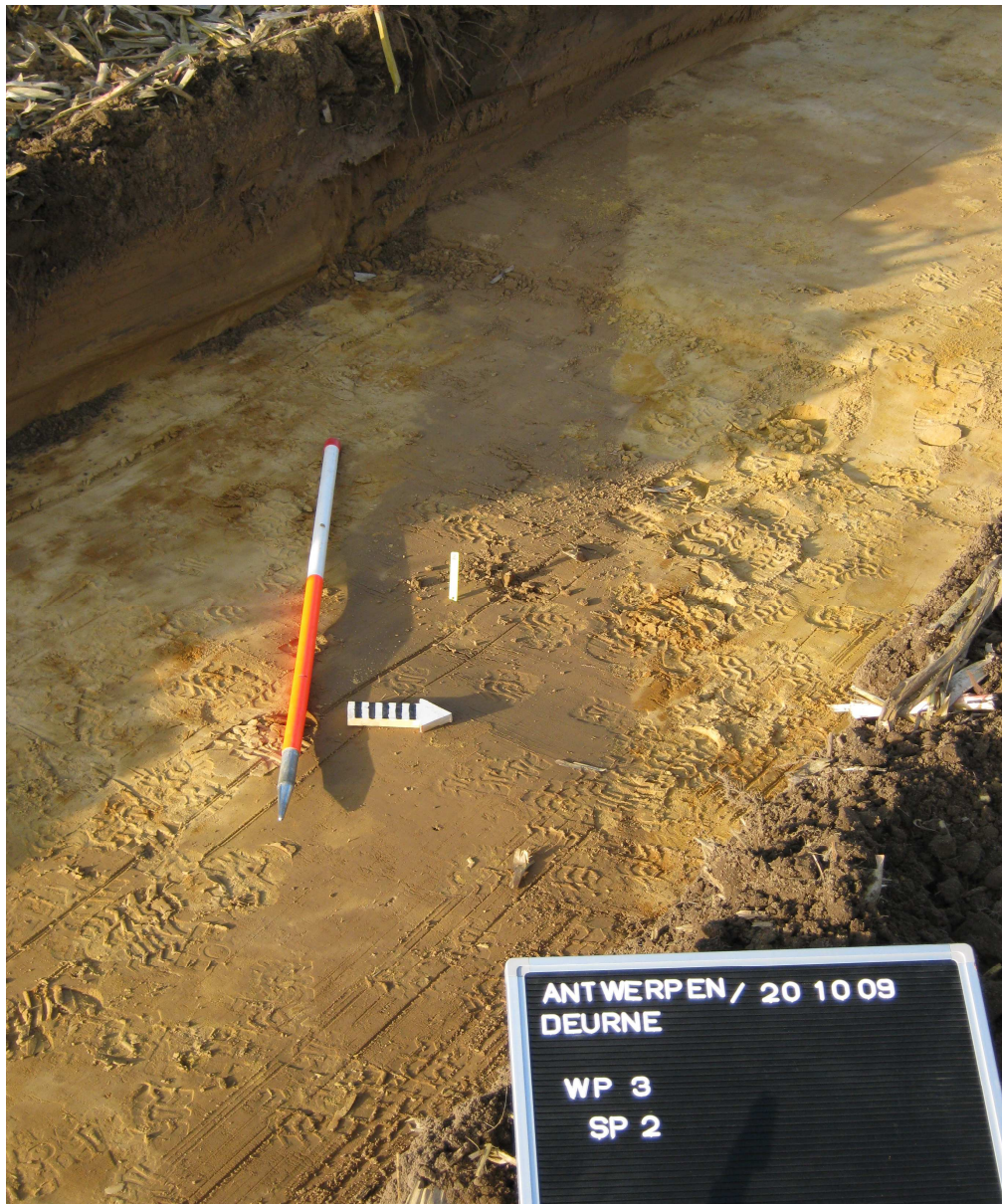
Proefsleuf 2 bevatte 9 sporen.

Proefsleuf 2, spoor 4: Paalkuil met paalkern (recent?)

Proefsleuf 2, spoor 7: Paalkuil half in profiel (recent?)

Proefsleuf 3, spoor 2: Afwateringsgreppel of perceelsgreppel

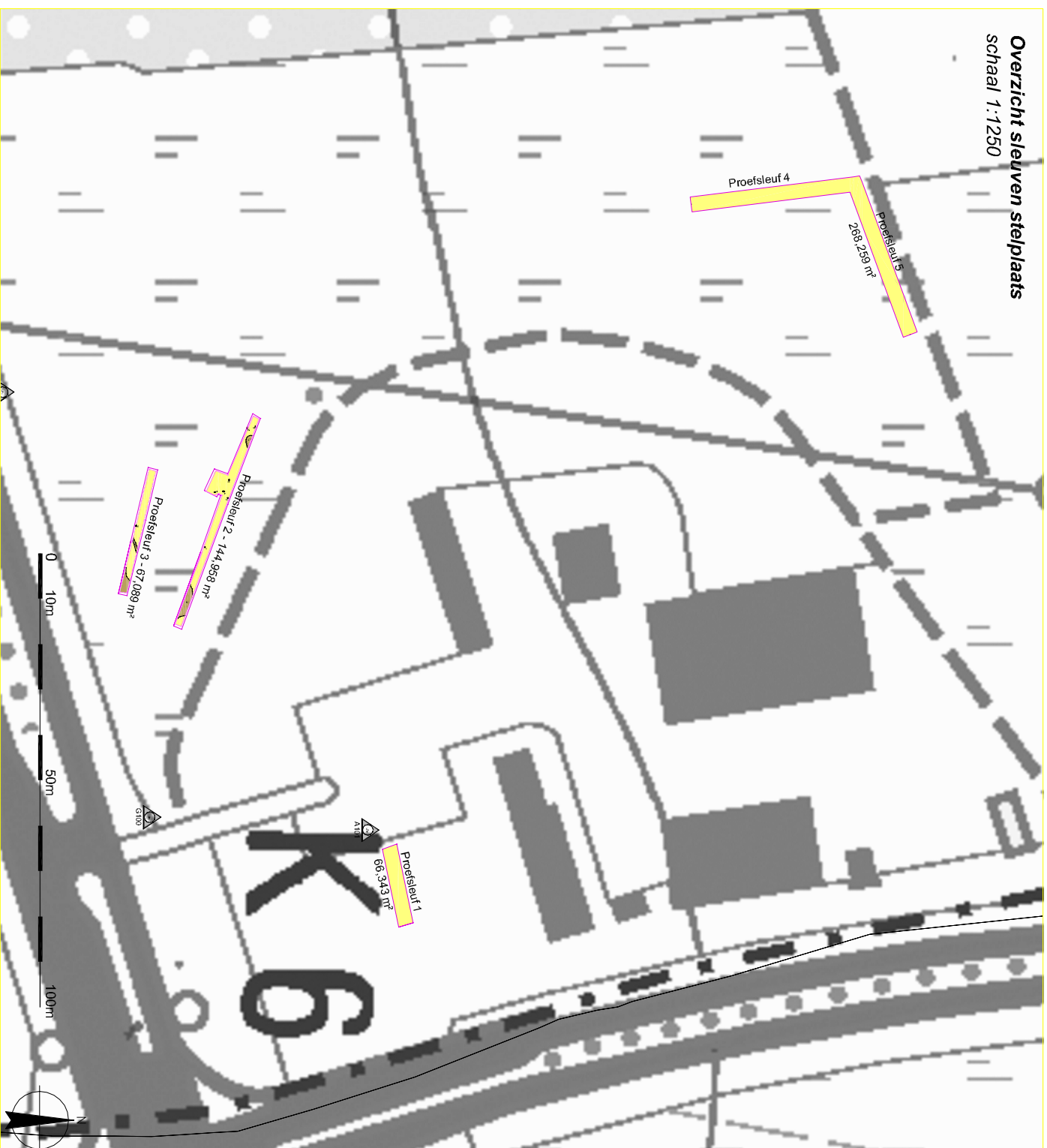
Vondstenlijst

MAI	Bakking	Opmerkingen	Relatieve datering
		Handgevormd (PS 2 – SP 2)	IJzertijd?
		Handgevormd (PS 5)	IJzertijd?

Sporenlijst

Werkput	Spoor	Vulling	Aard	Textuur	Beschrijving	Vorm	Opmerkingen
2	1	Heterogeen	Paalkuil	Fijnkorrelig	Wit grijs spoor Zwart grijze vlekjes	Onregelmatige Cirkel	- Recent
2	2	Heterogeen (Houtskool aanwezig)	Kuil / Greppel?	Fijnkorrelig	(Licht) bruin Gevlekt	Langwerpig met afgeronde randen (doorkruist proefsleuf)	- Natuurlijk spoor? - Archeologische vondst (Cer) - Gecoupeerd
2	3	Heterogeen	Paalkuil met paalkern	Fijnkorrelig	Licht grijze kuil met donker grijze kern	Cirkelvormig	- Recent
2	4	Heterogeen (Houtskool aanwezig)	Paalkuil met paalkern	Fijnkorrelig	Donker grijze kuil met licht grijze kern	Cirkelvormig	- Recent
2	5	Heterogeen (Houtskool aanwezig)	Paalkuil	Fijnkorrelig	Donker licht grijs gevlekt	Cirkelvormig	- Recent
2	6	Heterogeen	Paalkuil met paalkern	Fijnkorrelig	Licht grijze kuil met donker grijze kern	Onregelmatige cirkel	- Recent
2	7	Heterogeen	Kuil	Fijnkorrelig	Bruin gevlekt	Halve cirkel (Half in profiel)	- Recent?
2	8	Heterogeen	Paalkuil	Fijnkorrelig	Donker licht grijs gevlekt	Halve cirkel (Half in profiel)	- Recent
2	9	Heterogeen	Paalkuil	Fijnkorrelig	Donker grijs gevlekt	Cirkelvormig	- Recent
3	1	Heterogeen	Kuil / Greppel?	Fijnkorrelig	(Licht) bruin gevekt	Langwerpig, dwars door WP (Half in profiel)	- Natuurlijk spoor?
3	2	Heterogeen	Afwateringsgreppel	Fijnkorrelig	Donker grijs	Langwerpig, dwars door WP	
3	3	Heterogeen	Paalkuil	Fijnkorrelig	Licht grijs gevekt	Cirkelvormig	- Recent

Overzicht sleuven stelplaats
schaal 1:1250

Proefsleufonderzoek Tramlijn
Deurne - Wijnegem
BAM

Overzicht sleuven stelplaats

Kaartnummer 1

verklaring

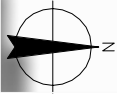
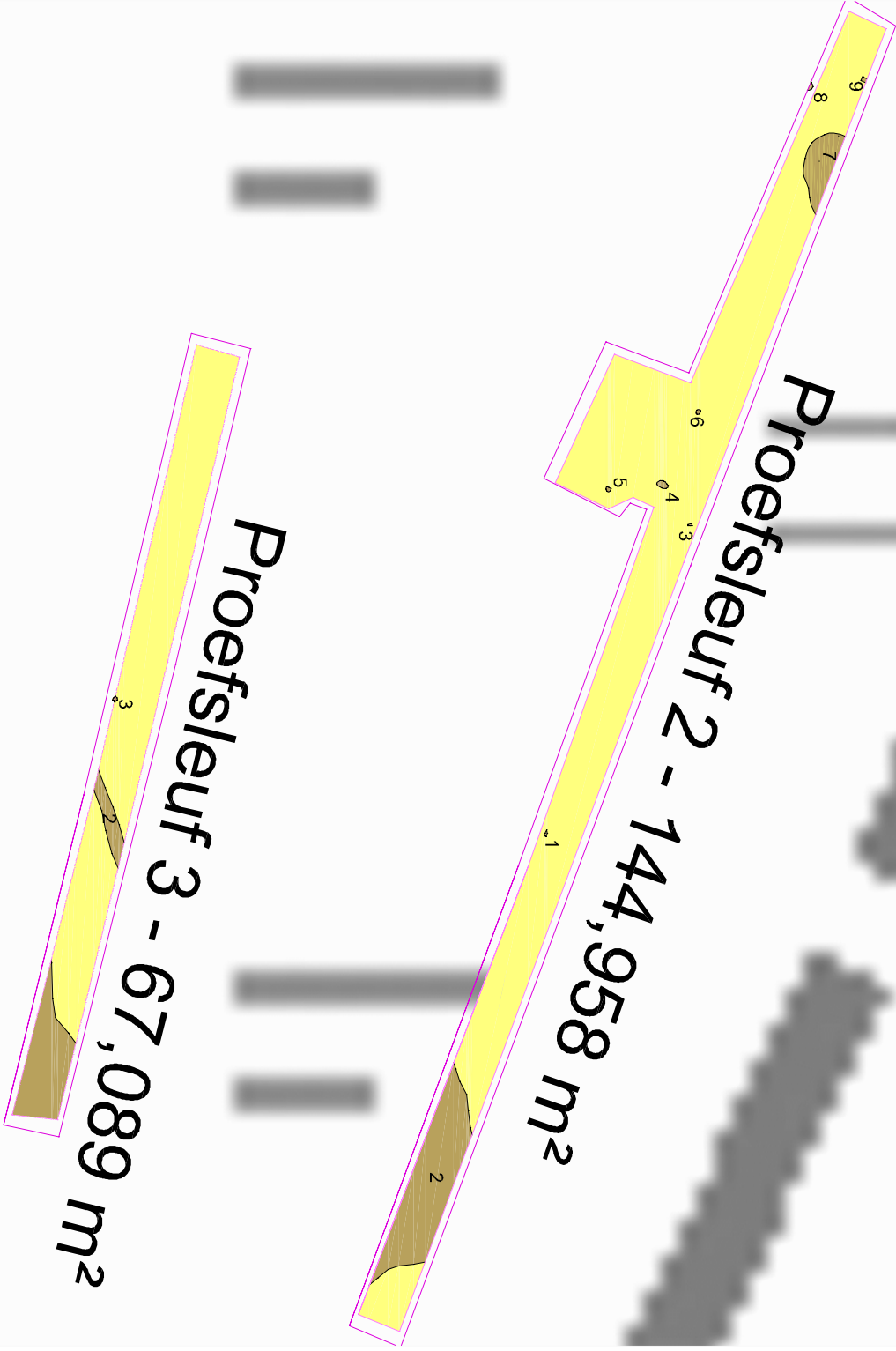
Moederbodem

Spoor

Topografische kaart

schaal 1:1250
formaat A4
datum 23-10-2009
doc.nr. dlm/205011.dwg

Overzicht sleuven 2 en 3
schaal 1:250

Proefsleufonderzoek Tranlijn
Deurne - Wijnegem
BAM

Overzicht sleuven 2 en 3

Kaartnummer 4

verklaring

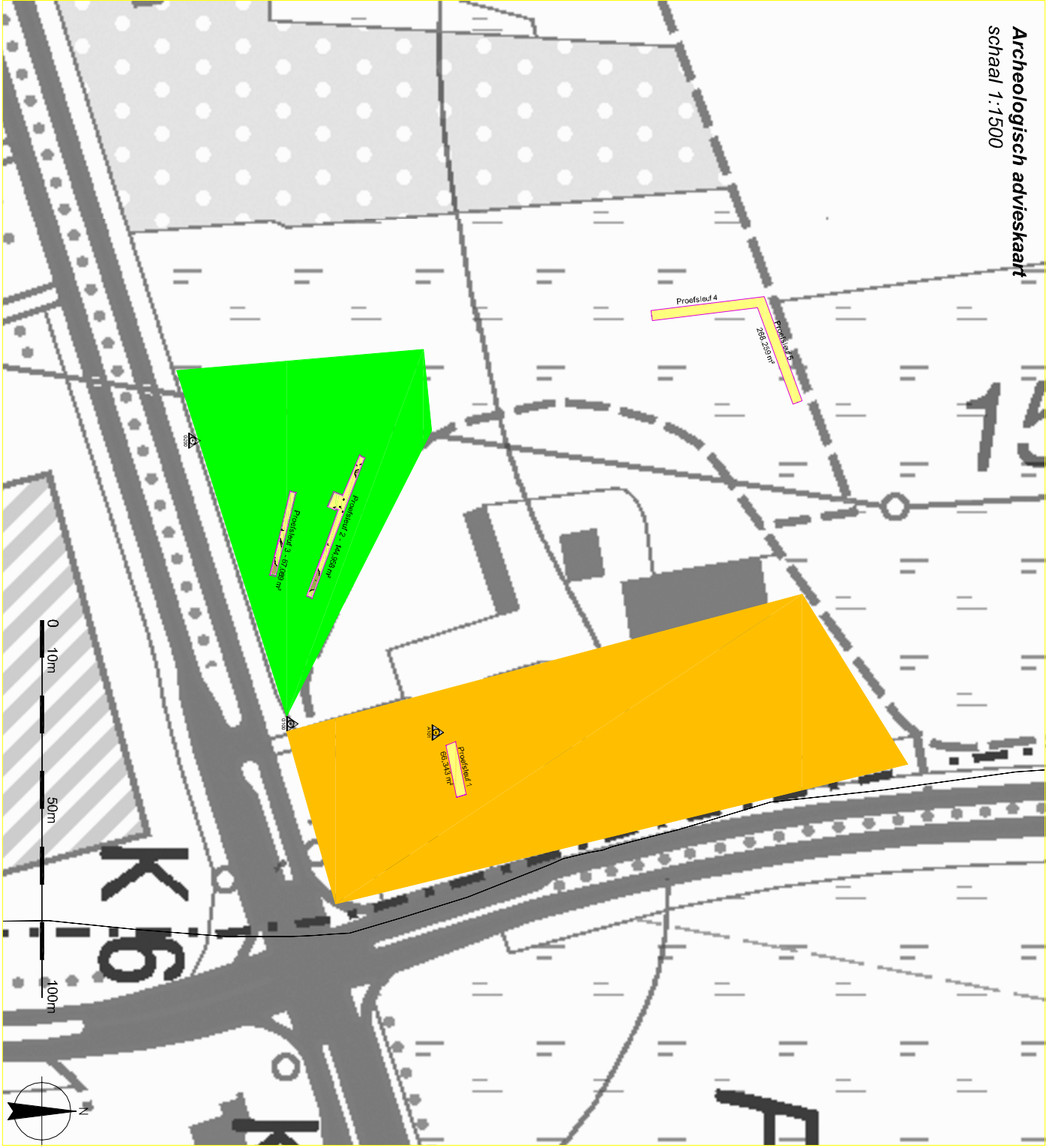
Moederbodem

Spoor

Topografische kaart

schaal	1:250
formaat	A4
datum	23-10-2009
doc.nr.	d1m/205011.dwg

Archeologisch advieskaart
schaal 1:1500

Proefsleufonderzoek Tramlijn
Deurne - Wijnegem
BAM

Archeologisch advieskaart

Kaartnummer 3

verklaring

Moederbodem

Spoor

Topografische kaart

Vlakdekkende opgraving

Werfbegeleiding

schaal 1:1500

formaat A4

datum 23-10-2009

doc.nr. dlm/205011.dwg